

מספר הקורס: 4040283

שם הקורס בעברית: מגמות בקרב החברה הערבית בישראל

שם הקורס באנגלית: Arab Society in Israel

שנה"ל: תשפ"ד

שם המרצה: ד"ר יוסרי ח'יזראן

שם תכנית הלימודים: התוכנית ללימודי מזרח התיכון והאסלאם

סיווג הקורס: שו"ס

משך והיקף הקורס: סמסטר ב', 2 ש"ס

נקודות זכות אקדמיות: 2 נ"ז

דרישות קדם: מבוא לאסלאם; היסטוריה מודרנית; ארצות הליבה של העולם הערבי ותורכיה

מועד שעות הקבלה: בתיאום מראש

פרטי קשר של המרצה: yusrik@shalem.ac.il

תיאור הקורס:

בקורס נבחן את ההוויה הפוליטית, החברתית והכלכלית של החברה הערבית במדינת ישראל מאז הקמתה ועד השנים האחרונות. הקורס אינו מתמקד אך ורק במערכת היחסים בין המדינה לבין האוכלוסייה הערבית, אלא דן לעומק בדינאמיקה הפנימית הייחודית למיעוט הערבי ובכלל זה הפסיפס העדתי, התמורות שחלו במבנה המשפחה, יחסי המגדר, התמורות הכלכליות, מערכת החינוך, התקשורת והמצוקות החברתיות בקרב החברה הערבית. הקורס מחולק לארבע חטיבות מרכזיות: החטיבה הראשונה מספקת רקע היסטורי ועוסקת בהיבטים הפוליטיים. החטיבה השנייה עוסקת בגיוון הדתי והתרבותי של החרה הערבית בישראל. החטיבה השלישית מתמקדת בתמורות החברתיות-כלכליות בחברה הערבית במשך שנות קיומה של המדינה. ואילו החטיבה הרביעית והאחרונה מוקדשת בעיקר למדיניות הישראלית כלפי האוכלוסייה הערבית בירושלים.

מטרות הקורס:

- א. הקורס נועד להעניק לתלמיד תשתית אינפורמטיבית-רחבה על החברה הערבית בישראל, מאז קום המדינה ועד לימינו.
- ב. מלבד השיח האקדמי, אשר מתמקד במדיניות כלפי החברה הערבית כמכניזם בלעדי לעיצוב המגמות המעצבות בקרב החברה הערבית, הקורס יעמוד על הדינאמיקות הפנימיות-המחוללות תמורות מעצבות בחיי החברה הערבית בישראל.

ג. הקורס נועד לקדם פיתוח חשיבה ביקורתית בכל הנוגע לסוגיות בעלות קונוטציה פוליטית כדוגמת הנושא של הקורס.

ד. הקורס נועד לקדם למידה אקדמית על החברה הערבית בישראל, תוך שימוש בשפה הערבית-התקנית. השיעור יתחלק לשני חלקים: חלק ראשון שאורכו כשעה יתנהל בשפה הערבית וחלק שני שאורכו כחצי שעה יתנהל בשפה העברית.

חובות הקורס והרכב הציון בקורס:

הציון עבור מוכנות לשיעור והשתתפות פעילה בדיונים מיועד לעודד למידה פעילה בשיעורים, לרבות דיונים על החומר הנלמד וקריאות החובה. הציון יינתן בהתאם למידת ולאיות ההשתתפות הסטודנטים בדיונים והוא ישקף הערכה כללית של השתתפותם לאורך הסמסטר. בכל עת יהיה ניתן להיפגש עם המרצה כדי לקבל משוב על רמת ההשתתפות והמלצות לשיפורה (משוב בכתב יינתן בסוף הקורס). שאלות מנחות תישלחנה לפני כל שיעור, במטרה לחדד את הקריאה בספרות הקריאה: 20%

- עבודת סיום: כל תלמיד יידרש לכתוב עבודה סיום בהיקף של 2500 עד 3000 מילים, על אחת התופעות ההיסטוריות, הפוליטיות, החברתיות, הרעיוניות, הכלכליות ועוד הקשורות לחברה הערבית בישראל ומערכת היחסים בינה לבין המדינה. רשימת הנושאים לעבודות והנחיות מפורטות באשר לכתובת העבודה תפורסמה עם תחילת הסמסטר 80%.
- ציון עובר בקורס: 60

(א) החטיבה הראשונה: רקע היסטורי והיבטים פוליטיים:

שיעור מס' 1: המפגש הבעייתי בין המדינה לבין אזרחיה הערבים: הממשל הצבאי

שיעור זה יוקדש לדיון בתקופת הממשל הצבאי, כנקודת ההתחלה של מערכת היחסים שבין המדינה לבין המיעוט הערבי שנשאר בתוכה.

קריאת חובה:

שרה אוסצקי-לזר, "הממשל הצבאי כמנגנון שליטה באזרחים הערבים 1948-1958", המזרח החדש מ"ג (2002), עמ' 103-132.

יאיר בוימל, "עקרונות מדיניות האפליה כלפי הערבים בישראל, 1948-1968" עיונים בתקומת ישראל, כרך 16 (2006), עמ' 391-413.

קריאה מומלצת:

מצטפא כבהא, הפולסטינים, עם בפזורתו (רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, 2010), עמ' 53-102.

שיעור מס' 2: ההתארגנות הפוליטית של הערבים בישראל

שיעור זה יעמוד על התפתחותה של הפעילות הפוליטית של החברה הערבית מאז קום המדינה ועד לימינו, תוך התמקדות במגות הרעיוניות והאידיאולוגיות המעצבות.

קריאת חובה:

ג'אנם אסעד, "מפלגות וזרמים אידאולוגיים בקרב המיעוט הערבי-פלסטיני בישראל", מדינה וחברה, (חיפה: אוניברסיטת חיפה, 2001), עמ' 89-114.

קריאה מומלצת:

נוהאד עלי, "התנועה האסלאמית בין דת, לאומיות ומודרניות" בתוך: יוסי יונה ויהודה גודמן (עורכים), מערבולת הזהויות (ירושלים ות"א: ון ליר והקיבוץ המאוחד, 2004).
ג'מאל אמל, "הימנעות כהשתתפות: על תעתועי הפוליטיקה הערבית בישראל", בתוך א. אריאו ומ. שמיר (עורכים), הבחירות בישראל 2001 (ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2002), עמ' 57-100.

שיעור מס' 3: יום האדמה כנקודת מפנה

שיעור זה יעמוד על הנסיבות שהובילו לפרוץ העימות האלים הראשון בין האזרחים הערבים לבין המדינה. בנוסף, השיעור ידון במשמעות ההיסטורית והתודעתית של יום האדמה בקרב החברה הערבית.

קריאת חובה:

אלי רכס, ערביי ישראל והפקעת הקרקעות בגליל, רקע, אירועים והשלכות 1975-1977 (אוניברסיטת תל-אביב, מכון שילוח, 1977), עמ' 1-43.

או:

יהושע רץ, יום האדמה כאירוע מכונן ביחסי יהודים וערבים בארץ ובגליל (משגב: 2010), עמ' 1-24.

קריאה מומלצת:

אורן יפתחאל, קרקעות, תכנון ואי-שוויון: חלוקת המרחב בין יהודים לערבים בישראל (מרכז אדוה, 2010).

Yitzhak Reiter, *National Minority, Regional Majority: Palestinian Arabs versus Jews in Israel* (Syracuse University Press, 2009), pp. 34-68.

(ב) החטיבה השנייה: הרב-גוניות של החברה הערבית בישראל:

שיעור מס' 4: המוסלמים בישראל: מיעוט מוסלמי תחת השלטון של מדינה לא מוסלמית

שיעור זה ידון בהווה הדתית של האזרחים הערבים-המוסלמים בישראל, תחת שלטונה של מדינת ישראל כמדינה לא-מוסלמית. הדיון יעמוד על מכלול הבעייתיות שבנושא ודרכי ההתמודדות של האזרחים הערבים-המוסלמים.

קריאת חובה:

בנימין נויברגר, ראובן אהרוני ומצטפא כהא, החברה הערבית בישראל (רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, 2010), כרך ב, עמ' 13-23, 44-80.

או:

תפילות יום השישי, נסיעה לחג' - בנימין נויברגר, ראובן אהרוני ומצטפא כהא, החברה הערבית בישראל (רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, 2010), כרך ב, עמ' 24-43.

קריאה מומלצת:

אורי שטנדל, ערביי ישראל בין פטיש לסדן (ירושלים: אקדמון, 1992), עמ' 75-136.

שיעור מס' 5: הדרוזים והבדווים - זכויות מול חובות?

שיעור זה יתמקד בייחודיות האופיינית למערכת היחסים בין ישראל מצד אחד לבין הדרוזים והבדווים. השיעור ינסה לעמוד על קו התפר בין מדיניות המדינה לבין גורמי העומק אשר מסבירים את הייחודיות שנוצרה במערכת היחסים של שתי קבוצות אלה עם המדינה.

קריאת חובה:

אורי שטנדל, "הדרוזים בישראל במערבולת זרמים פוליטיים", בתוך נסים דנה, הדרוזים (מהדורה שנייה, רמת גן: אוניברסיטת בר-אילן, 1998), עמ' 203-216.

או:

י. בן דוד, הסכסוך על אדמות הבדווים בנגב, סדרת ניירות עמדה, המרכז לחקר החברה הערבית בישראל (בית ברל, 1996), עמ' 9-88.

קריאה מומלצת:

הלל כהן, ערבים טובים (ירושלים: עברית, 2006), עמ' 187-224.

שיעור מס' 6: הנוצרים - סוד ההצלחה

שיעור זה ידון בבולטות ובדעיכה של הנוצרים במרחב הפוליטי והציבורי של החברה הערבית בישראל.

קריאה מומלצת:

Daphne Tsimhoni, "The Christians in Israel: Aspects of Intergration and the Search for Identity in a Minority within a Minority" in: Moshe Maoz and Gabriel Sheffer, *Middle Eastern Minorities and Diasporas* (London: Sussex Academic Press, 2002), pp. 124-152.

(ג) החטיבה השלישית: תמורות חברתיות - כלכליות בחברה הערבית בישראל:

שיעור מס' 7: תמורות כלכליות והמהפכה ההשכלית בחברה הערבית בישראל

שיעור אשר יסקור את ההתפתחויות הכלכליות המרכזיות שידעה החברה הערבית מאז קום המדינה ועד לימינו.

קריאת חובה:

עזיז חידר, "כוח העבודה הערבי בישראל: תהליכי הכלה והדרה בשוק העבודה" בתוך: ראסם ח'מיאסי (עורך), ספר החברה הערבית בישראל (ירושלים: מכון ון ליר, 2009), עמ' 252-279. אמל ג'מאל, על דפוסי כינון האי-שוויון הלאומי בישראל, בתוך: אבי בראלי, דניאל גוטווין וטוביה פרילינג (עורכים), חברה וכלכלה בישראל: מבט היסטורי ועכשווי (ירושלים: יד יצחק בן צבי, תשס"ה), עמ' 145-182.

קריאה מומלצת:

דפנה סחייק, האבטלה במגזר הערבי. הכנסת: מרכז מחקר ומידע, 2004. חליחל אחמד (2011). "חסמים ומניעים להגירה פנימית בקרב ערבים אזרחי ישראל". בתוך: ח'מאייסי, ר' (עורך), ספר החברה הערבית: פוליטיקה, כלכלה וחברה 2010 ירושלים: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד, 63-80.

שיעור מס' 8: החמולתיות הפוליטית והמשפחתיות בחברה הערבית

השיעור יעמוד על המרכזיות של החמולתיות בחברה הערבית במישורים החברתי והפוליטי וינסה כמובן לעמוד על האינטראקציה שבין החמולתיות לבין מוקדי עוצמה אחרים במרחב.

קריאת חובה:

מחמד אמארה, "החמולה בפוליטיקה הערבית: הסתגלות לדפוסים משתנים", בתוך אלי רכס (עורך), הערבים בפוליטיקה הישראלית: דילמות של זהות, תל-אביב: אוניברסיטת ת"א - מרכז דיין, 1998, עמ' 98-91.

חמדאללה רביע, "השפעתה של החמולה במינוי מנהלים בבתי הספר ביישובים הערבים בישראל", ג'מאעה 17, גיליון 2 (2013), עמ' 1-20.

קריאה מומלצת:

דורון נבות ואלי רכס, "שחיתות, דמוקרטיה ופטרונאז' ברשויות המקומיות הערביות" בתוך: אפרים לביא ואריק רודניצקי (עורכים), פוליטיקה, בחירות ושלטון מקומי ביישוב הערבי והדרוזי בישראל (ת"א: אוניברסיטת ת"א, 2010), עמ' 93-112.

שיעור מס' 9: מגדר ומעמד האישה

שיעור זה יתחקה אחר המהפכה הנשית העוברת על החברה הערבית, ביטוייה, מאפייניה והשלכותיה על הסדר החברתי-הפנימי.

קריאת חובה:

ח'אולה אבו בקר, רווחה, מודרנה ומסורת: התמודדותן של נשים פלסטיניות בישראל עם שינויים במסגרת חייהן" בתוך עאדל מנאע (עורך), ספר החברה הערבית בישראל 2: אוכלוסייה, חברה, כלכלה (ירושלים ותל-אביב: מכון ון-ליר והקיבוץ המאוחד, 2009), עמ' 350-384.

ח'אולה אבו בקר, "התנועה הנשית- הפמיניסטית בתוך ישראל" בתוך: אריג' סבאע'- ח'ורי ונדים ראוחאנא (עורכים), הפלסטינים בישראל. חיפה: מדה אל-כרמל, 2015, עמ' 205-222.

קריאה מומלצת:

אבו רביעה-קווידר סראב, ווינר-לוי נעמה (2010). נשים פלסטיניות בישראל: זהות, יחסי כוח והתמודדות. ירושלים: הוצאת מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד (פרק המבוא).

עזאיזה פייסל ואחר' (עורכים). נשים ערביות בישראל: תמונת מצב ומבט לעתיד (. תל אביב: הוצאת רמות, אוניברסיטת תל אביב. פרק המבוא.

יובל יונאי וואד מרקוס, "תרבות או מבנה הזדמנויות? למה נשים פלסטיניות לא ממעטות להצטרף לשוק העבודה?" בתוך: פיסל עזאיזה ואחרים (עורכים), נשים ערביות בישראל. תל-אביב: הוצאת רמות, 2009.

שיעור מס' 10: מערכת החינוך הערבית

שיעור זה ידון בהתפתחותה של מערכת החינוך הערבית, בעיותיה והפולמוס סביב התביעה לאוטונומיה תרבותית של הערבים בישראל.

קריאת חובה:

מאג'ד אל-חאג', "מגמות של שינוי ושימור במערכת החינוך הערבית", המזרח החדש, כרך ל"ז (1995), עמ' 87-107.

יוסף ג'בארין ואיימן אגבאריה, אוטונומיה לחינוך הערבי בישראל: זכויות ואפשרויות. גילוי דעת 5 (2014), עמ' 13-40.

קריאה מומלצת:

מוהנד מוסטפא, "תנועת הסטודנטים והפעילות הסטודנטאילית הפלסטינית בישראל" בתוך: אריג' סבאע'-ח'ורי ונדים רוחאנא (עורכים), הפלסטינים בישראל. חיפה: מדה אל-כרמל, 2015, עמ' 223-233.

שיעור מס' 11: התפרצות הפשיעה בחברה הערבית בעידן הנאו-ליברלי:

שיעור זה יוקדש לדיון בתהליכים החברתיים, הכלכליים והפוליטיים אשר הפכו את הפשיעה לאחד מסימני ההיכר של החברה הערבית בשני העשורים האחרונים.

קריאת חובה:

נהאד עלי, אלימות ופשיעה בחברה הערבית בישראל: קונספרציה ממסדית או פשיעה תרבותית (אוניברסיטת חיפה ומרכז אמאן, 2014), עמ' 25-30, 91-100.

קריאה מומלצת:

הכנסת, מרכז המחקר והמידע, נתונים על הפשיעה בחברה הערבית בישראל (ירושלים: הכנסת, 2010).

(ד) האוכלוסייה הערבית בירושלים.

שיעור מס' 12: המדיניות הישראלית כלפי מזרח ירושלים

פרספקטיבה היסטורית: שיעור זה יבחן את העקרונות אשר הנחו את המדיניות הישראלית כלפי השכונות הערביות בירושלים רבתי.

קריאת חובה:

אמנון רמון בהשתתפות עם יעל רונן, תושבים, לא אזרחים: ישראל וערביי מזרח ירושלים, 1967-2017 (ירושלים: מכון ירושלים למחקרי מדיניות, 2017), חלק ראשון, פרק שלישי, עמ' 176-190.

מנחם קליין, יונים בשמי ירושלים: תהליך השלום והעיר. ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל, 1999. פרק חמישי. עמ' 113-148.

קריאה מומלצת:

אביב טטרסקי ועו"ד אשרת מימון, דו"ח חינוך ירושלים המזרחית: חמישים שנים של הזנחה. ירושלים: 2017.

יעל רונן, "משילות חלולה: מערכת החינוך במזרח ירושלים", משפט וממשל, כרך י"ט (תשע"ח), 1-41.

אמנון רמון בהשתתפות עם יעל רונן, תושבים, לא אזרחים: ישראל וערביי מזרח ירושלים, 1967-2017. ירושלים: מכון ירושלים למחקרי מדיניות, 2017, עמ' 333-337.

יצחק רייטר, הווקף בירושלים, 1948-1990. ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל, 1991. פרק שלישי.

שיעור מס' 13: שיעור מסכם: החברה הערבית בישראל בעקבות "האביב הערבי": ריאליזם

פוליטי לעומת זהות לאומית

שיעור זה יעמוד על המגמות שהסתמנו בקרב הציבור הערבי בישראל על רקע ההתקוממויות העממיות של "האביב הערבי".

קריאת חובה:

ח'זראן יוסרי וח'לאילה מוחמד, "החברה הערבית בישראל והאביב הערבי", המרחב הציבורי 14 (2018), עמ' 9-46.

הוועד הארצי לראשי הרשויות הערביות בישראל, החזון העתידי לערבים הפלסטינים בישראל, 2006.